

»Brez Mure še Mura ne bi tekla«*

Nina Vodopivec, *Tu se ne bo nikoli več šivalo. Doživljanja izgube dela in propada tovarne*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2021. 307 strani. (Zbirka Razpoznavanja/Recognitions; 45)

Tekstilna tovarna Mura v Murski Soboti je bila ustanovljena 1947. leta na temelju predvojnih (zaplenjenih) tovarn Janeza Cvetiča in Ludvika Šiftarja. V šestdesetih letih 20. stoletja je zaposlovala že 1500 delavcev in se – poleg tega, da je obvladovala jugoslovanski trg – začela postopoma pojavljati tudi na tujih tržiščih. V tem času je Mura za izobraževanje ustreznih poklicnih profilov ustanovila celo svoj center za vzgojo kadrov. V sedemdesetih letih je število zaposlenih doseglo že 3200, izdelke pa je Mura prodajala tudi v ZR Nemčiji, Veliki Britaniji, Švici, Belgiji, ZSSR ter na Nizozemskem in Švedskem. Konec osemdesetih let je število zaposlenih doseglo celo 6500, posredno je bilo s tovarno povezana četrtnina vsega pomurskega prebivalstva. Mura je bila primer uspešne tovarne, ki je vzpostavljala in soblikovala specifične družbene odnose in razmerja ter globoko zaznamovala regijo in več generacij ljudi. Močno je bila vpeta v lokalno okolje: od šestdesetih let dalje je sodelovala pri gradnji stanovanj in počitniških kapacitet za delavce, vplivala je na razvoj prometnih povezav, podpirala je umetnost in šport. Prelomnico za Muro je pomenil razpad Jugoslavije in umik z njenega trga, prestrukturiranje ter preusmeritev podjetja na zahodna tržišča. A tudi ta zgodba ni dolgo trajala, leta 2009 je Mura končala v stečaju. To je napovedalo socialno krizo, saj so Murini zaposleni predstavljali dobrih 10 odstotkov delovno aktivnega prebivalstva v Prekmurju. Sledilo je še nekaj poskusov oživitve podjetja (Aha Mura, Arum), leta 2019 je podjetje zadnjič in dokončno zaprlo svoja vrata. Stečaj tovarne pa je

* Ana, delavka Mure, je leta 2009 za časnik *Dnevnik* izjavila: »Brez Mure tod ni nič, brez nje še Mura ne bi tekla!«

pomenil bistveno več od izgube delovnih mest. Šlo je za osebno in družbeno izgubo – izgubo dostojanstva in položaja v družbi –, kar je boleče zarezalo v ljudi na telesni, osebni in družbeni ravni.

Na tem mestu vstopi v zgodbo Nina Vodopivec. Avtorica je svojo knjigo metodološko zgradila predvsem na pogovorih z Murinimi delavkami in delavci, ki jih je s prekinitvami opravljala v letih 2002–2020. V središču njenega zanimanja so bile namreč osebne pripovedi nekdanjih zaposlenih, pretežno žensk, in njihova občutja ob izgubi dela in propadu njihove – nekdanje zelo uspešne – tovarne, ki je zaznamovala tako ljudi kot okolje, v katerem je delovala. Pri tem je avtorica analizirala subjektivne poglede ljudi na Murino zgodbo, njihova občutenja, pričakovanja in hrepenenja, pa seveda tudi strahove, žalost, jezo, obup ter občutke krivde in nemoči. Deindustrializacija (prestrukturiranje) je močno zaznamovala njihova življenja, (raz)vrednotenje dela je dobilo druge poudarke. Ob rob zapisanemu: da delo v postindustrijski dobi dobiva nove konota-

cije, smo na stalni razstavi *Živeti v Celju: Delavsko Celje* v Muzeju novejšje zgodovine ugotavljali že pred desetimi leti, ko smo se spraševali o pomenu dela: je to vrednota, privilegij, pravica, dolžnost, obveznost, obstoj, ustvarjalnost, razvoj, zadovoljstvo – še kaj ali nič (več) od naštetega?

Travmatična izkušnja Murinih ljudi, ki so doživljali tako vzpon kot propad tovarne, je bila tako intimna kot družbena. Avtorica je prišla do spoznanja, da družba ni znala prepoznati in razumeti doživljanja delavk in delavcev Mure ob propadu tovarne in izgubi dela. Tako so pripovedi o psiholoških občutkih ob izgubi dela ostale izključno na ravni individualnega, torej telesnega in čustvenega, a v glavnem neartikuliranega, neslišanega in nerazumljenega, pogosto tudi stigmatiziranega. Ne glede na medijsko odmevnost v postsocialistični Sloveniji na žalost ni bilo zanimanja za poglobljeno razumevanje doživljanja industrijskih delavk in delavcev. Tudi na podlagi medijskih analiz avtorica zaključuje, da je vlada skladno z neoliberalno logiko reševala podjetje (zdravo jedro) in ne ljudi (zaposlenih): *»Medtem ko se je gospodarski subjekt pojavljal v obliki matere (materinsko podjetje), hčere (hčerinske firme) in feniksa, so se delavke in delavci v medijskih poročilih spremenili v številke.«* Takšen neodziv v primeru Mure seveda ni osamljen primer, podobno se je dogajalo tudi v drugih (tekstilnih) tovarnah tako v Sloveniji kot tudi v tujini,

kar avtorica utemeljuje z zgodovinskimi procesi in neoliberalnim preoblikovanjem tako delovnih kot družbenih odnosov.

Temeljni poudarek knjige je, da doživljanja in občutki Murinih delavk za družbo niso bili sprejemljivi, družba je pokazala popolno nerazumevanje in nezanimanje za doživljanja in občutja delavk in delavcev v Muri, umanjala je vsakršna empatija. Prevladala je namreč sodobna paradigma samoodgovornosti na področju dela (*»...kdor ne dela, naj ne jé«*), pa tudi zdravja, kar je (bilo) seveda povezano s spremenjeno (neoliberalno) zaposlitveno in socialno politiko.

Pravzaprav to ni (le) knjiga o tovarni Mura, ampak je avtorica na primeru Mure pokazala vse aspekte deindustrializacije, zlasti z vidika delavk in delavcev. Izgubili so ne le delo in dohodek, še več, izgubili so spoštovanje in dostojanstvo. Pa tudi svoje mesto tako v geografskem kot tudi družbenem prostoru, v katerem ni (bilo) prostora za artikulacijo njihovih občutkov.

Pričujoča monografija Nine Vodopivec je pretresljiva sociološka, antropološka in zgodovinska analiza današnjega časa, ki aplicira širše družbeno dogajanje in je simptom procesov v slovenski družbi.

Marija Počivavšek